

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari

4-maxsus
son (5-jild)

2025

SCIENCEPROBLEMS.UZ

**IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNING
DOLZARB MUAMMOLARI**

№ 5/4 (5) – 2025

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

TOSHKENT-2025

BOSH MUHARRIR:

Isanova Feruza Tulqinovna

TAHRIR HAY'ATI:

07.00.00- TARIX FANLARI:

Yuldashev Anvar Ergashevich – tarix fanlari doktori, siyosiy fanlar nomzodi, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Mavlanov Uktam Maxmasabirovich – tarix fanlari doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Xazratkulov Abror – tarix fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti.

Tursunov Ravshan Normuratovich – tarix fanlari doktori, O'zbekiston Milliy Universiteti;

Xolikulov Axmadjon Boymahmatovich – tarix fanlari doktori, O'zbekiston Milliy Universiteti;

Gabrielyan Sofya Ivanovna – tarix fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston Milliy Universiteti.

Saidov Sarvar Atabullo o'g'li – katta ilmiy xodim, Imom Termiziy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi, ilmiy tadqiqotlar bo'limi.

08.00.00- IQTISODIYOT FANLARI:

Karlibayeva Raya Xojabayevna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Nasirxodjayeva Dilafruz Sabitxanovna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Ostonokulov Azamat Abdukarimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent moliya instituti;

Arabov Nurali Uralovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Azizov Sherzod O'ktamovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Bojxona instituti;

Xojayev Azizxon Saidaloxonovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, Farg'ona politexnika instituti

Xolov Aktam Xatamovich – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Shadiyeva Dildora Xamidovna – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b, Toshkent moliya instituti;

Shakarov Qulmat Ashirovich – iqtisodiyot fanlari

nomzodi, dotsent, Toshkent axborot texnologiyalari universiteti

09.00.00- FALSAFA FANLARI:

Hakimov Nazar Hakimovich – falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Yaxshilikov Jo'raboy – falsafa fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

G'aybullayev Otabek Muhammadiyevich – falsafa fanlari doktori, professor, Samarqand davlat chet tillar instituti;

Saidova Kamola Uskanbayevna – falsafa fanlari doktori, "Tashkent International University of Education" xalqaro universiteti;

Hoshimxonov Mo'min – falsafa fanlari doktori, dotsent, Jizzax pedagogika instituti;

O'roqova Oysuluv Jamoliddinovna – falsafa fanlari doktori, dotsent, Andijon davlat tibbiyot instituti, Ijtimoiy-gumanitar fanlar kafedrasini mudiri;

Nosirxodjayeva Gulnora Abdukaxxarovna – falsafa fanlari nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Turdiyev Bexruz Sobirovich – falsafa fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, Buxoro davlat universiteti.

10.00.00- FILOLOGIYA FANLARI:

Axmedov Oybek Saporbayevich – filologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Ko'chimov Shuxrat Norqizilovich – filologiya fanlari doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hasanov Shavkat Ahadovich – filologiya fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

Baxronova Dilrabo Keldiyorovna – filologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Mirsanov G'aybullo Qulmurodovich – filologiya fanlari doktori, professor, Samarqand davlat chet tillar instituti;

Salaxutdinova Musharraf Isamutdinovna – filologiya fanlari nomzodi, dotsent, Samarqand davlat universiteti;

Kuchkarov Raxman Urmanovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent v/b, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Yunusov Mansur Abdullayevich – filologiya fanlari nomzodi, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Saidov Ulugbek Aripovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi.

12.00.00- YURIDIK FANLAR:

Axmedshayeva Mavlyuda Axatovna – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Muxitdinova Firyuza Abdurashidovna – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Esanova Zamira Normurotovna – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan yurist, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hamroqulov Bahodir Mamasharifovich – yuridik fanlar doktori, professor v.b., Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti;

Zulfiqorov Sherzod Xurramovich – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti;

Xayitov Xushvaqt Saparbayevich – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Asadov Shavkat G'aybullayevich – yuridik fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Ergashev Ikrom Abdurasulovich – yuridik fanlari doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Utemuratov Maxmut Ajimuratovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Saydullayev Shaxzod Alixanovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hakimov Komil Baxtiyarovich – yuridik fanlar doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Yusupov Sardorbek Baxodirovich – yuridik fanlar doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Amirov Zafar Aktamovich – yuridik fanlar doktori (PhD), O'zbekiston Respublikasi Sudyalari oliy kengashi huzuridagi Sudyalari oliy maktabi;

Jo'rayev Sherzod Yuldashevich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Babadjanov Atabek Davronbekovich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Normatov Bekzod Akrom o'g'li — yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Rahmatov Elyor Jumaboyevich — yuridik fanlar nomzodi, Toshkent davlat yuridik universiteti;

13.00.00- PEDAGOGIKA FANLARI:

Xashimova Dildarxon Urinboyevna – pedagogika fanlari doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Ibragimova Gulnora Xavazmatovna – pedagogika fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Zakirova Feruza Maxmudovna – pedagogika fanlari doktori, Toshkent axborot texnologiyalari universiteti huzuridagi pedagogik kadrlarni qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish tarmoq markazi;

Kayumova Nasiba Ashurovna – pedagogika fanlari doktori, professor, Qarshi davlat universiteti;

Taylanova Shoxida Zayniyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent;

Jumaniyozova Muhayyo Tojiyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Ibraximov Sanjar Urinbayevich – pedagogika fanlari doktori, Iqtisodiyot va pedagogika universiteti;

Javliyeva Shaxnoza Baxodirovna – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), Samarqand davlat universiteti;

Bobomurotova Latofat Elmurodovna — pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), Samarqand davlat universiteti.

19.00.00- PSIXOLOGIYA FANLARI:

Karimova Vasila Mamanosirovna – psixologiya fanlari doktori, professor, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Hayitov Oybek Eshboyevich – Jismoniy tarbiya va sport bo'yicha mutaxassislarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti, psixologiya fanlari doktori, professor

Umarova Navbahor Shokirovna– psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Amaliy psixologiyasi kafedrasi mudiri;

Atabayeva Nargis Batirovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Shamshetova Anjim Karamaddinovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Qodirov Obid Safarovich – psixologiya fanlari doktori (PhD), Samarkand viloyat IIB Tibbiyot bo'limi psixologik xizmat boshlig'i.

22.00.00- SOTSILOGIYA FANLARI:

Latipova Nodira Muxtarjanovna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri;

Seitov Azamat Po'latovich – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti;

Sodiqova Shohida Marxaboyevna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston xalqaro islom akademiyasi.

23.00.00- SIYOSIY FANLAR

Nazarov Nasriddin Ataqulovich –siyosiy fanlar doktori, falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent arxitektura qurilish instituti;

Bo'tayev Usmonjon Xayrullayevich –siyosiy fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri.

OAK Ro'yxati

Mazkur jurnal Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosatining 2022-yil 30-noyabrda 327/5-son qarori bilan tarix, iqtisodiyot, falsafa, filologiya, yuridik va pedagogika fanlari bo'yicha ilmiy darajalar yuzasidan dissertatsiyalar asosiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).

07.00.00 – TARIX FANLARI

<i>Abduraxmonov Mirsaid Muzaffarovich</i> O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA OMMAVIY AXBOROT VOSITALARINING HUQUQIY ASOSLARI YARATILISHI	10-16
<i>Atamuratova Dilafroz</i> TURKISTON VAQTLI MATBUOTI TARIXI: XIX ASR OXIRI – XX ASR BOSHLARI	17-22
<i>Abdushukurova Iqbol</i> TARIXIY KVESTLARNI TASHKIL QILISH USULLARI	23-27
<i>Redjapov Doniyor</i> JANUBIY OROLBO'YI AHOLISI HARBIY SAN'ATINING TARIXIY ILDIZLARI XUSUSIDA	28-31
<i>Sultanov Samandar</i> QUYI ZARAFSHON VODIYSI GEOGRAFIK XUSUSIYATI: PALEOEKOLOGIYASI JARAYONLARIGA DOIR BA'ZI CHIZGILAR	32-35
<i>Matyakubov G'ayrat</i> XORAZM VOHASIDA IJTIMOIIY-IQTISODIY VA ETNIK-MADANIY MUNOSABATLAR RIVOJLANISHIGA DOIR BA'ZI CHIZGILAR (XIII-XV ASRLAR).....	36-39
<i>Eshkuvatov Muhammad Keldiyor o'g'li</i> MARKAZIY OSIYO BOZORLARI (XIX ASR YEVROPALIK SAYYOHLAR NIGOHIDA)	40-45
<i>G'aniyev Mirjalol</i> QADIMGI TURKLARDA IJTIMOIIY HAYOT	46-51

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI

<i>Abdullaev Altinbek</i> KORXONALARDA UN MAHSULOTLARI ISHLAB CHIQRARISH LOYIHASI BOSH BYUDJETINING METODOLOGIYASINI TAKOMILLASHTIRISH	52-66
<i>Latipov Ashur Ali, Umarova Muzira</i> INVESTITSIYA STRATEGIYASI VA UNING MENEJMENTDAGI O'RNI	67-71
<i>Rustamova Sayyora</i> STRATEGIK BOSHQARUV-RAQOBAT USTUNLIGINING ASOSI	72-77
<i>Буранова Лола, Арипова Азиза</i> РАЗВИТИЕ ИНСТРУМЕНТА ДОСУДЕБНОГО РАЗРЕШЕНИЯ НАЛОГОВЫХ СПОРОВ	78-87
<i>Maxkamov Navruzjon Tuxtamishovich</i> KORXONALAR BOSHQARUVIDA "YASHIL" IQTISODIYOT TAMOIYLLARINI QO'LLASH AHAMIYATI	88-94

09.00.00 – FALSAFA FANLARI

<i>Saidov Hakim G'afurovich</i> TALABALARNI HARBIY VATANPARVARLIK RUHIDA TARBIYALASH – DAVLAT SIYOSATI DARAJASIDA	95-98
<i>Kadirova Ziyoda</i> ILMIY IJODNING IJTIMOIIY, MADANIY VA TARIXIY O'LCAMLARI	99-104

<i>Muzaffarov Navruzxon Baxronovich</i> SHAYX XUDOYDOD VALINING INSON VA OLAM MUNOSABATLARIGA OID QARASHLARINING FALSAFIY TAHLILI	105-108
<i>Raxmatova Mexrinoz Majitovna</i> YOSHLAR MA'NAVIY SALOHİYATINI YUKSALTIRISH BORASIDAGI DAVLAT SIYOSATINING NAZARIY-HUQUQIY VA FALSAFIY ASOSLARI	109-113
<i>Karimova Lola Muzafarovna</i> IJTIMOIY MOBILLIK NAZARIYASIGA YONDASHUVLARNING TARIXIY TAHLILI	114-119
<i>Jumayeva Shahlo Suyunovna</i> JAN POL SARTRNING EKZISTENSIAL FALSAFASIDA ERKINLIK VA YOLG'IZLIK MASALALARINI YORITISHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	120-125
<i>Djurayev G'olib</i> JAN POL SARTR VA ALBER KAMYU FALSAFIY QARARSHLARIDA ERKINLIK MASALASI	126-130
<i>Rajabov O'tkirjon</i> KONSENSUS MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHDA "TEMUR TUZUKLARI" ASARINING AHAMIYATI	131-134
<i>Bekmuhammadova Sabrina Ismoil qizi</i> GENDER ZO'RAVONLIGIGA QARSHI KURASH CHORALARI	135-139
<i>Xudoykulov Azamat, Beshimova Aziza</i> MA'NAVIY BARKAMOL INSON TUSHUNCHASI VA UNING MOHIYATI	140-144

10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI

<i>Abduganiyeva Djamila Rustamovna</i> MACHINE TRANSLATION POST-EDITING THROUGH A HERMENEUTIC LENS	145-151
<i>Murtazayeva Xadicha</i> INGLIZ VA O'ZBEK TIBBIY TERMINOLOGIYASINING LINGVISTIK XUSUSIYATLARI	152-155
<i>Несунбаева Саодатхан</i> ОСОБЕННОСТИ ПЕРЕДАЧИ АМЕРИКАНСКИХ ДИАЛЕКТИЗМОВ И ПРОСТОРЕЧИЙ В РУССКИХ ПЕРЕВОДАХ "ТОМА СОЙЕРА"	156-160
<i>Axmedjanova Farida, Toirova Shohida</i> XX ASRDA AYOL OBRAZINING SHAKLLANISHI VA TARAQQIYOTI	161-165
<i>O'rinova Shoxsanamxon Nosirjon qizi</i> TAHDID NUTQIY AKTLARI: LINGVOPRAGMATIK TAHLIL VA MENASIV KOMMUNIKATSIYA XUSUSIYATLARI	166-170

12.00.00 – YURIDIK FANLAR

<i>Salaev Nodirbek</i> PENITENSIAR TIZIM VA UNING DAVLAT BOSHQARUVIDAGI O'RNI	171-178
<i>Турсунов Ойбек Батирович</i> МЕЖДУНАРОДНО-ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ СОТРУДНИЧЕСТВА ГОСУДАРСТВ РЕГИОНА ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ	179-184
<i>Xakimova Inobatxon</i> XOTIN-QIZLAR HUQUQLARINING XALQARO HUQUQ DOIRASIDA SHAKLLANISHI VA RIVOJLANISHI	185-191

<i>Мардонов Амиржон Шерзод угли</i> ПРАВОВЫЕ МЕХАНИЗМЫ УПРАВЛЕНИЯ РИСКАМИ ПРИ ПРИМЕНЕНИИ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА В СИСТЕМЕ БАНКОВСКОГО СКОРИНГА	192-202
<i>Jonuzoqova Yulduz Izzatulla qizi</i> AXBOROT TEXNOLOGIYALARI SOHASIDAGI TRANSMILLIY JINOYATLARGA QARSHI KURASHISHDA KONVENSSIONAL VA INSTITUTIONAL MEKANIZMLARNI TAKOMILLASHTIRISH	203-207
<i>Xolmo'minov Shavkat Jumaevich</i> EKOLOGIK XAVFSIZLIKNI HUQUQIY TA'MINLASH SOHASIDAGI MUHIM TASHABBUSLAR VA ULARNI TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI	208-215
<i>Khudayberganova Nigina To'liq qizi</i> THE NOTION AND CODIFICATION OF THE LAW ON SPECIAL MISSIONS IN INTERNATIONAL LAW	216-221
<i>Саидов Бобур Бахромжонович</i> МЕЖДУНАРОДНОЕ СОТРУДНИЧЕСТВО В ВОПРОСАХ ИНТЕРНЕТ-ЮРИСДИКЦИИ: ТЕНДЕНЦИИ УНИФИКАЦИИ ПРАВОВЫХ НОРМ И ПЕРСПЕКТИВЫ УЧАСТИЯ РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН В ГЛОБАЛЬНЫХ МЕХАНИЗМАХ РЕГУЛИРОВАНИЯ ...	222-229
<i>Normurodova Behro'za Xolmo'minovna</i> RAQAMLI DALILLARNI TO'PLASH VA TAHLIL QILISHDA INTERPOL VA EUROPOL TAJIRIBASI: O'ZBEKISTON UCHUN AMALIY AHAMIYATI	230-236
<i>Qilichova Kamola Luqmonxon qizi</i> DINIY MAZMUNDAGI MATERIALLARNI QONUNGA XILOF RAVISHDA TAYYORLASH, SAQLASH, OLIB KIRISH VA TARQATISH JINOYATLARINING YURIDIK TARKIB BELGILARI	237-248
<i>Shagilov Pulatbek Koptleuovich</i> BEZORILIKNING VIRTUAL YUZI: HUQUQIY BAHOLASH VA JAVOBGARLIK MASALALARI	249-256
13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI	
<i>Imomov Sirojiddin Ilxomovich</i> SPORT FAOLIYATI MUTAXASSISLARINI TAYYORLASHDA KASBIY-PEDAGOGIK TA'MINOTINING AHAMIYATI	257-263
<i>Khayrova Madina Rasimovna</i> NATYURMORT JANRIDA ISHLAGAN RASSOMLAR ASARLARINING REKONSTRUKTIV TAHLILI	264-269
<i>Mirkasimova Zilola Alisherovna</i> MAKTABGACHA YOSHDA NUTQ RIVOJI BOSQICHLARI	270-273
<i>Xudaykulova Shaxlo Mamaniyozovna</i> AXLOQIY RIVOJLANISH VA NEYROPEDAGOGIK USULLARNING O'ZARO TA'SIRI	274-278
<i>Shakirova Dildora Abdumalikovna</i> NODAVLAT OLIY TA'LIM MUASSASALARIDA TA'LIM SIFATINI XORIJIY VA MILLIY TAJRIBA ASOSIDA BAHOLASH	279-285
<i>Djurayeva Nargis Narkulovna</i> TABIY FANLAR DARSLARINI TASHKIL ETISHDA INTENSIV METODLARNING QO'LLANILISHI	286-290

Baltayeva Ma'mura, Davletova Bikajon

MEDIA LITERACY TEACHING METHODOLOGY 291-294

Received: 05 May 2025
Accepted: 15 May 2025
Published: 30 May 2025

Article / Original Paper

STAGES OF SPEECH DEVELOPMENT IN EARLY CHILDHOOD

Mirkasimova Zilola Alisherovna

English Language Instructor

State Preschool Educational Institution No. 330

E-mail: zilolaxakimova0083@gmail.com

Abstract. This article provides a step-by-step analysis of the stages of speech development in preschool-aged children. It discusses the expansion of a child's speech, the formation of grammatical structures, and the development of communication skills at each age stage. Additionally, the internal and external factors influencing speech development are also examined.

Keywords: preschool age, speech development, linguopsychology, language acquisition, grammatical development, child psychology, connected speech, vocabulary, communication skills, educational environment.

MAKTABGACHA YOSHDA NUTQ RIVOJI BOSQICHLARI

Mirkasimova Zilola Alisherovna

330-sonli DMTT ingliz tili o'qituvchisi

Annotatsiya. Ushbu maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarning nutq rivojlanish bosqichlari bosqichma-bosqich tahlil qilinadi. Har bir yosh oralig'ida bola nutqining kengayishi, grammatik tuzilmalarning shakllanishi va muloqot ko'nikmalarining rivojlanish xususiyatlari yoritiladi. Shuningdek, nutq rivojiga ta'sir qiluvchi ichki va tashqi omillar ham ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: maktabgacha yosh, nutq rivoji, lingvopsixologiya, til o'zlashtirish, grammatik rivojlanish, bola psixologiyasi, bog'langan nutq, so'z boyligi, muloqot ko'nikmalari, tarbiyaviy muhit.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V5SI4Y2025N41>

KIRISH

Maktabgacha yosh (3–7 yosh) inson hayotidagi eng faol rivojlanish davridir. Bu davrda bola nafaqat jismonan, balki psixologik va lingvistik jihatdan ham jadal rivojlanadi. Nutq — bolaning ijtimoiylashuvi, fikrlashi va hissiy dunyosining ifodasi sifatida markaziy o'rinni egallaydi. Bola til orqali atrofdagi dunyoni anglaydi va unda faol ishtirok eta boshlaydi. Shu sababli, bu davrda nutq rivojlanishini o'rganish katta ahamiyatga ega. Bola nutqining rivojlanishida jamiyat va uning yosh xususiyati alohida ahamiyatga ega. Shu bois Davlat talablarida ilk va maktabgacha yoshdagi bolalarning yosh davrlari quyidagi bosqichlarga bo'lib berilgan:

- go'daklik (tug'ilgandan 1yoshgacha);
- erta yoshdagi bolalik (1 yoshdan 3yoshgacha);
- kichik maktabgacha yosh (3 yoshdan 4 yoshgacha);
- o'rta maktabgacha yosh (4 dan 5 yoshgacha);
- katta maktabgacha yosh (5 yoshdan 6 yoshgacha);
- maktabgacha tayyorlov yoshi (6 yoshdan 7 yoshgacha) [6];

Psixolog olimlarning fikricha, bolaning kelajakda qanday inson bo'lib yetishishi, asosan uning erta bolalik davrida unga qanday ta'lim va tarbiya berilganiga bog'liq bo'ladi. Har bir inson muayyan muhitda dunyoga keladi hamda shu jamiyat a'zosi sifatida atrofidagi odamlar ta'sirida katta bo'ladi. Bunda, avvalo uning oilaviy muhiti, ota-onasi, aka-uka, opa-singillari, do'stlarining roli katta. Bola oila va atrofidagi muhit ta'sirida shakllanadi va rivojlanadi.

Bolaning go'daklik davridagi nutq muhiti uning ona tilini shakllantiradi. Ona tilini o'zlashtirish, bola tug'ilishdanoq amalga oshib boradi. Bola yashash muhitidagi nutqni o'zlashtirib borar ekan, uning ongida tegishli til qurilmasini shakllantirib boradi. O'zbek oilalaridagi bolalarda, tabiiyki, o'zbek tili qurilmasi shakllanadi. Biroq bola hali to'liq bo'lmagan til qurilmasidan foydalanishga o'rganadi, u hali so'zlarning ma'nosini, ularning to'g'ri talaffuz me'yorlarini bilmaydi. Metodik adabiyotlarda qayd etilishicha, ko'p martalab qaytariladigan so'zlar yoki grammatik tuzilmalarni bola avval, gap qurilmasining bir elementi sifatida o'zlashtirib oladi, keyinroq yaratuvchi qismga o'tadi, ya'ni o'rgangan so'zlarini matnda qo'llash orqali o'zi gap tuzishni o'rgana boshlaydi [3].

MUHOKAMA

Bola tilni va atrof-muhitni, avvalo, sezgi a'zolari orqali amalga osha boradi. Buyuk mutafakkir bobomiz Alisher Navoiy nutq ko'nikmalarining shakllanishida insonni mavjud narsalar bilan bog'laydigan omil uning his-tuyg'usi, ya'ni sezgi a'zolari ekanligini qayd etganlar, ularga quyidagi 5 ta a'zoni kiritganlar: 1-bosira (ko'z, ko'ra bilish qobiliyati; 2-somia (quloq, eshitish a'zosi); 3-momisa (sezish a'zosi); 4 — shomia (hidlash bilish a'zosi); 5-zoiqa (ta'm bilish a'zosi).

Ko'rinadiki, nutq inson bosh miyasi faoliyati boshqaradigan murakkab ruhiy jarayondir. Fiziolog olim I.P.Pavlov ham o'z tadqiqotlarida, miyaning analiz-sintez qila olishi zaminida birinchi va ikkinchi signal sistemalari faoliyat ko'rsatishi, bunda birinchi signal sistemasi eshituv, ko'ruv, hid va ta'm bilish va boshqa sezgilar yordamida tashqi dunyoni his etib, bilishga imkon berishi, ikkinchi signal sistemasi esa til belgilari orqali voqelikni umumlashtirishini qayd etib o'tgan [7].

Pedagogik-psixologik yo'nalishlardagi tadqiqotlar inson miyasining 30 foizini vizual (ko'rish), 3 foizini audial (eshitish) a'zolariga javob beruvchi neyronlar tashkil etishini, shaxs tomonidan o'zlashtirilayotgan bilimlarning 85 foizi ko'rish retseptorlari yordamida amalga oshirilishini dalillaydi [1]. Shu yo'nalishdagi tadqiqotlarda bola sensomotorikaga (lotincha sensus–his qilish, motor-vosita) tayangan holda, buyum, narsa, uning masofaviy joylashishi, harakatlar kabilarni so'z orqali ifodalashni o'rganib borishi ta'kidlanadi [2]. Yangi so'zlar beshta analizator: ko'rish, tinglash, hid bilish, ta'm bilish, paypaslash asosida bola nutqiga kirib boradi va bola asta-sekin ularni nutqida to'g'ri qo'llashga o'rganib boradi. I.To'ychiyevaning ta'kidlashicha, qabul qilinuvchi ma'lumot va xabarlar ko'pincha birinchi taassurot, yuzaki, tartiblashmagan, to'xtovsiz ravishda vaqti-vaqti bilan kelib turadigan bo'lganligi uchun ular hofiza (miya)da to'planadi, saqlab yuriladi. Shu asnoda, tafakkur ishga tushadi, u mazkur xabar va ma'lumotlarni o'zicha ishlaydi, chuqurlashtiradi, kengaytiradi va muayyan xulosa chiqaradi [4]. Sh.Akbarova esa o'z tadqiqotida "nutq inson bosh miyasining muayyan sohalari faoliyati hamdir. Nutq a'zolari bosh miyadan keladigan buyruqlarni bajaradi, bu jarayon turli sensor va motor reaksiyalari bilan birgalikda kechadi. Shu bois nutqqa o'rgatishda sensor kanallar va motorikani mukammallashtirishga oid maxsus mashqlar g'oyat muhimdir. Bosh miya ishiga va uning psixik jarayonlari rivojlanishida, ayniqsa nutqning shakllanishida sensor axborot va

emotsiyalar muhimligini yodda tutmoq zarur” [5], deya qayd etadi. Bolalar o‘z yoshiga muvofiq sensomotorika vositasini qo‘llash orqali yangi so‘zlarni narsa-buyumlar yordamida qabul qiladilar, ularning xotirasida ushbu buyumlar, harakatlar haqidagi tasavvur sifatida muhrlanib qolganidan so‘ng, ularning nomini atovchi so‘z bolada, eng avvalo, u mazkur narsa bilan bevosita to‘qnash kelganida muayyan his-tuyg‘ularni uyg‘otadi. Ko‘rinadiki, bolani tilga o‘rgatish jarayoni bevosita sezgi tuyg‘ulari orqali sodir bo‘ladi.

NATIJA

Davlat maktabgacha ta‘lim tashkilotlari (DMTT) bilan nodavlat MTT faoliyatlarini qiyosiy o‘rganish, ko‘pchilik DMTTlarda ingliz tili pedagoglari, bolalarga asosan she‘r, qo‘shiqlar hamda bir necha turkum (ot, olmosh, son,sifat,fe‘l)so‘zlarni yodlatib, bolalarni so‘z boyligini oshirish bilangina cheklanib qolayotganliklarini ko‘rsatmoqda. Ilg‘or tajribalar Davlat maktabgacha ta‘lim tizimida faoliyat olib borayotgan xorijiy til pedagoglarining maktabgacha yoshdagi bolalarga so‘z yodlatish bilan bir qatorda xorijiy tilda boshlang‘ich muloqotga kirishishga ham o‘rgatish kerakligini taqazo etmoqda.

Ma‘lumki, ingliz tiliga ixtisoslashgan nodavlat MTT larda mashg‘ulotlar asosan ingliz tilida olib boriladi va bu bolalarning ingliz tilida muloqotga kirishish jarayonini tezlashtiradi. Kun davomida ingliz tilida muloqotda bo‘lgan bolajonlar uyga qaytgach, o‘z ona tillarida so‘zlashgani maqsadga muvofiq. Aks holda, ona tili asosiy faol til vazifasini boy beradi va chet tili ona tilining o‘rnini egallay boshlaydi, ona tili esa ikkinchi til vazifasini bajara boshlaydi. Bu esa bolaning ona tiliga putur yetkazadi, bolada o‘z ona tilini tushunish, ammo unda muloqot bo‘lmagani sabab ravon gapira olmaslikni keltirib chiqaradi.

Rus tiliga ixtisoslashgan MTT lardagi bolalarda tillararo chalkashlik ko‘proq kuzatiladi. Ya‘ni, bolalar uy sharoitida ona tilida, bog‘chada rus tilida hamda haftasiga 2 marotaba ingliz tili mashg‘ulotlarida qatnashadilar. Shu tarzda bola uch til muhitida yashaydi. Tabiiyki, bola har bir tilga mansub so‘zlarni bir vaqtda ishlatishi mumkin bo‘ladi. Bunda ham, albatta, ota-onalarning ko‘magi kerak bo‘ladi. Lekin ota-onalar ko‘mak bera olishlari uchun esa ularga yordamchi o‘quv qo‘llanmalar bo‘lishi zarur.

XULOSA

Maktabgacha yoshdagi bolalar nutqiy faoliyatining o‘ziga xos jihati ularda yangi so‘zlarni tez va mos talaffuzda o‘zlashtirish qobiliyatining mavjudligidir. Biroq bolalarda tez esdan chiqarish xususiyati ham mavjud bo‘lib, ikkinchi bir tilni o‘rganish jarayonida u avvalgi tilni unutib yuborishi ham mumkin. Bolaga chet tillarini o‘rgatish jarayonida ona tilini ham mustahkamlab borish dunyoni tanishi va kognitiv rivojlanishida nihoyatda muhim o‘rin tutadigan ona tilini unutmaslikka yordam beradi. Ona tilining unutilishi bolaning rivojlanishda bir necha yillar orqaga ketishiga sabab bo‘lishi mumkin.

Adabiyotlar/Литература/References:

1. Berdialieva G.A. Maktabgacha ta‘lim muassasalari nutq o‘stirish mashg‘ulotlarida bolalarni mustaqil fikrlashga o‘rgatish metodikasini takomillashtirish // dis... p.f.f.d. (PhD)– T., 2019. – 178 b.
2. Qodirova F.R. Bolalarga chet tilini o‘qitish nazariyasi va metodikasi. –T., 2009. – 251 b.
3. Qodirova F.R., Qodirova R.M. Maktabgacha yoshdagi bolalarga ikkinchi tilni o‘rgatish metodikasi. – T., 2004. – B. 8 (150 b).

4. Tuychieva I.I. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida tayyorlov guruhi bolalarining fikrlash faolligini rivojlantirish. Diss... ped. fanlari b-cha falsafa doktori (PhD) – Toshkent, 2020. – B 115. – 194 b.
5. Akbarova Sh.H. Maktabgacha yoshdagi bolalarga ingliz tili leksikasini o'rgatish metodikasi: Diss... p.f.f.d. (PhD). – T., 2020. – 165 b.
6. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Maktabgacha ta'lim va tarbiyaning davlat standartini tasdiqlash to'g'risida" 2020-yil 22-dekabrdagi 802-sonli Qarori. <https://lex.uz/uz/docs/-5179335>
7. Павлов И.П. Лексика о работе больших полушарий головного мозга. – Полное собрание трудов .т. ИВ.-М.-Л., 1947. –В. 335-336.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOYIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 5/4 (5) – 2025

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).